

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/plebiscyty-terytorialne/78992,Spor-i-walka-o-granice-polsko-czechoslowska-w-latach-1918-1920.html>

Ze zbiorów NAC

ARTYKUŁ

Spór i walka o granicę polsko-czechosłowacką w latach 1918-1920

OKRES HISTORYCZNY

(1918-1922) Odrodzenie Niepodległej

Autor: SEBASTIAN PILARSKI 19.02.2021

Najważniejszą przyczyną konfliktu między Polską a Czechosłowacją w pierwszych latach po I wojnie światowej był spór graniczny o Śląsk Cieszyński,

Spisz i Orawę.

Już w marcu 1917 r. Roman Dmowski w nocie złożonej Arthurowi J. Balfourowi, sekretarzowi stanu do spraw zagranicznych rządu brytyjskiego, oświadczył, że Polsce winna zostać przyznana „połowa Śląska Austriackiego”, czyli dawnego Księstwa Cieszyńskiego. Zdaniem prezesa Komitetu Narodowego Polskiego decydowały o tym względy etniczne, geograficzne, ekonomiczne i polityczne. Argumentował on, że właściwe wyznaczenie przebiegu granic państw Europy Środkowej uczyni z nich barierę dla niemieckiej ekspansji, co miało stanowić podstawę pokojowych stosunków na kontynencie¹. Rozwinięciem powyższej koncepcji był memoriał Dmowskiego złożony w Waszyngtonie 8 października 1918 r., zawierający informację o porozumieniu polsko-czeskim na temat podziału terytoriów według zasady etnicznej².

Od ugody...

W październiku i listopadzie 1918 r. wydawało się, że uregulowanie kwestii przyszłej granicy między Polską a państwem Czechów i Słowaków nie spowoduje komplikacji. Od połowy października stronnictwa polskie działające na Śląsku Cieszyńskim, określanym jako „prastara ziemia piastowska”, domagały się jego włączenia do Polski³.

Następstwem wieców organizowanych w Orłowej i Boguminie było powstanie Rady Narodowej Śląska Cieszyńskiego (czeską odpowiedzią była Krajowa Rada Narodowa dla Śląska, ZNV). W Cieszynie, w obecności 50 tys. osób, przyjęto 27 października 1918 r. rezolucję o przyłączeniu Śląska Cieszyńskiego do Polski. Domagano się także przyznania Polsce Spiszu i Orawy. Deklaracja brzmiała jasno:

„Stwierdzamy stanowczo, że my, Polacy, uważamy się za jedynych włodarzy Śląska Cieszyńskiego i uroczyście ślubujemy, że dzielnicy tej nikomu nie odstąpimy i wszystkimi siłami bronąć jej będziemy przed wszelkimi zakusami wrogów.”⁴

Zagrożeń dla polskich aspiracji upatrywano przy tym ze strony Niemców, a nie Czechów.

Cieszyn i Zaolzie: mapa samochodowa i turystyczna, Bronisław Stiasny, F. Machaczek, Cieszyn, 1939. Ze zbiorów cyfrowych Biblioteki Narodowej (polona.pl)

Jesienią 1918 r. politycy czescy podjęli jednak działania mające doprowadzić do przejęcia kontroli nad Śląskiem Cieszyńskim. Edvard Beneš 28 września zawarł tajną umowę z ministrem spraw zagranicznych Francji Stephenem Pichonem, w której Paryż wyraził zgodę na poparcie starań czeskich, mających doprowadzić do utworzenia państwa w „granicach [...] [jego] byłych ziem historycznych”⁵. Tym samym Czesi odrzucili wynik rozmów prowadzonych z polskimi politykami w marcu i maju 1918 r., podczas których zgodzono się na podział Śląska Cieszyńskiego na zasadzie etnicznej⁶.

Jesienią 1918 r. politycy czescy podjęli działania mające doprowadzić do przejęcia kontroli nad Śląskiem Cieszyńskim. Edvard Beneš 28 września zawarł tajną umowę z ministrem spraw zagranicznych Francji Stephenem Pichonem, w której Paryż wyraził zgodę na poparcie starań czeskich, mających doprowadzić do utworzenia państwa

w „granicach [...] [jego] byłych ziem historycznych”.

Czesi 29 października dwukrotnie podjęli próbę przejścia kontroli nad Śląskiem Cieszyńskim, a dwa dni później ZNV ogłosił odezwę do ludności o przejściu władzy w imieniu rządu Republiki Czecho-Słowackiej (ČSR), istniejącej od 28 października. Zainteresowanie Czechów obszarem pogranicza miało przede wszystkim podłoże ekonomiczne. Szczególną wartość stanowiły kopalnie węgla w Zagłębiu Karwińskim, huta żelaza w Trzyńcu oraz linia kolejowa (z węzłem w Boguminie) łącząca Czechy i Słowację⁷. Z kolei strona polska dążyła do opanowania wymienionych powyżej ośrodków, by m.in. zapewnić sobie możliwość eksportu węgla do Austrii i na Węgry⁸.

Mając na uwadze przedstawione względy, w nocy z 31 października na 1 listopada por. Klemens Matusiak przejął komendę nad garnizonem w Cieszynie. Dowództwo stacjonujących tu oddziałów c.k. monarchii zapowiedziało zachowanie neutralności, a jeszcze tego samego dnia na spotkaniu polskich i czeskich oficerów ustalono, że o przynależności Cieszyńskiego zadecydują rządy Polski i ČSR⁹.

Przedstawiciele Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego i Zemskego národního výboru zawarli 5 listopada w Orłowej umowę o podziale Śląska Cieszyńskiego. Została ona oparta na zasadzie etnicznej – władzę nad powiatem bielskim i cieszyńskim powierzono stronie polskiej, Czesi przejęli kontrolę nad powiatem frydeckim. Strony zagwarantowały wzajemnie ochronę mniejszości „w sprawach kulturalnych, szkolnych i narodowo-politycznych”. Węzeł kolejowy w Boguminie został podporządkowany Polakom, ale z przyznaniem Czechom prawa do utrzymania tam załogi wojskowej, której stan osobowy nie mógł przekroczyć 50 proc. stanu oddziałów polskich. Odrodzonemu państwu polskiemu miały też przyspaść Karwina i Trzyniec. W dokumencie wyraźnie zastrzeżono, że ostateczne decyzje podejmą rządy w Pradze i Warszawie¹⁰.

...do czeskiej ofensywy

W tym samym czasie prascy dyplomaci podjęli wysiłki zmierzające do przekreślenia zawartych porozumień. Przewaga Czechów wynikała stąd, że już na przełomie października i listopada zorganizowali zręby niepodległego państwa. Na ziemiach polskich powstało zaś kilka ośrodków władzy, które nie wypracowały konkretnego programu dotyczącego Śląska Cieszyńskiego. Wpływ na to miała walka o ustalenie innych granic, mających większe znaczenie dla przyszłych losów Rzeczypospolitej. Coraz silniejsze były tymczasem działania zwolenników autonomii, kierowanych przez Józefa Koźdonia, którzy zdaniem Polaków działali z czeskiej inspiracji¹¹.

Por. Klemens Matusiak, pierwszy dowódca wojsk polskich na Śląsku Cieszyńskim. Ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego

Umowę z 5 listopada wielokrotnie krytykował niechętny Polsce premier Karel Kramař. Pretekstem do takich wystąpień było m.in. zarządzenie poboru do Wojska Polskiego z terenu całego Śląska Cieszyńskiego, dopiero po pewnym czasie zmienione przez Radę Narodową Księstwa Cieszyńskiego na dobrowolny werbunek. Zarzut naruszenia integralności historycznego terytorium Czech Praga wysunęła także po wydaniu 28 listopada przez Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego dekretu o organizacji wyborów do Sejmu Ustawodawczego¹².

Minister spraw zagranicznych Leon Wasilewski 2 grudnia 1918 r. został poinformowany o treści noty rządu czechosłowackiego o nieuznawaniu umowy z 5 listopada. Nota ta zawierała żądanie wycofania wojsk polskich i oddania spornego obszaru pod jurysdykcję Pragi¹³. Dodatkowo Czechosłowacja prowadziła koncentrację wojsk na linii demarkacyjnej – przeciw czemu Wasilewski protestował 6 grudnia – oraz oskarżała Piłsudskiego o sympatie proniemieckie i sprzyjanie bolszewikom, co komplikowało relacje Polski z państwami ententy¹⁴. Mimo to szef MSZ przewidywał, że relacje na linii Warszawa – Praga nie będą źródłem jakichkolwiek komplikacji, i proponował wymianę postów¹⁵.

Te założenia miały zostać wprowadzone w życie m.in. dzięki pobytowi w Pradze delegacji, która 24 grudnia 1918 r. wręczyła prezydentowi Tomášowi Masarykowi list Piłsudskiego wyrażający wolę zacieśnienia stosunków z południowym sąsiadem. Oferta pozostała praktycznie bez odpowiedzi. Masaryk zasugerował prowadzenie rozmów z Kramařem, który z kolei odsyłał polskich delegatów do ministra spraw zagranicznych Beneša, przebywającego w tym czasie w Paryżu.

O prawdziwych intencjach Masaryka świadczył jego list do Beneša, w którym pisał do zaufanego współpracownika, że „Polakom nie zaszkodziłoby bicie”. Beneš tymczasem otrzymał zapewnienie koalicji, że granice I Republiki w części czeskiej mają się pokrywać z historycznymi granicami Czech, Moraw i Śląska Austriackiego.

Praga nieustannie wywierała nacisk na Francję, by wprowadzić na Śląsk Cieszyński wojska „pod komendą ze strony ententy”, i rozpowszechniała kłamstwa o „wprowadzaniu przez Polskę bolszewizmu”¹⁶. Tak więc nadzieje niektórych polityków polskich, reprezentujących głównie obóz narodowy, na ułożenie przyjaznych relacji z Czechosłowacją nie znajdowały potwierdzenia w rzeczywistości politycznej.

W grudniu 1918 r., po opanowaniu terytoriów granicznych i powrocie legii z Włoch i Francji, znacznej poprawie uległo polityczne i militarne położenie Czechosłowacji. Tym samym:

„Już w grudniu 1918 roku było [...] jasne, że Czesi złamią Ugodę z 5 listopada, że siłą zbrojną będą się starać przeszkodzić wyborom rozpisany na styczeń 1919 r., a zarazem zająć węglowe zagłębie karwińskie.”¹⁷

Memoriały opracowywane przez stronę polską pozostawały wówczas bez odzewu ze strony mocarstw.

Gen. Franciszek Ksawery Latinik.
Ze zbiorów Narodowego
Archiwum Cyfrowego (autor:
Kuczyński)

Coraz częściej pojawiały się informacje o koncentracji wojsk czechosłowackich na Śląsku Cieszyńskim. Czesi nie cofali się także przed podstępem, próbując skłonić Polaków do wycofania się za rzekę Białkę. Incydent z 13 stycznia z udziałem żołnierzy czeskich – przebranych w mundury oficerów państw ententy, działających rzekomo na rozkaz marszałka Francji Ferdinanda Focha – nie przyniósł jednak oczekiwanych przez Czechów rezultatów¹⁸.

Praga nie zaprzestała również działań dyplomatycznych, by pozyskać przychylność państw zachodnich. Służył temu m.in. memoriał *Le problème de la Silésie de Teschen*, wydany przez Beneša i zawierający żądanie przyłączenia Śląska Cieszyńskiego do Czechosłowacji. Beneš wykorzystywał także lepszą pozycję międzynarodową ČSR, której przedstawiciele od 4 listopada 1918 r. uczestniczyli w rozmowach prowadzonych po zawieszeniu broni przez Austro-Węgry, podczas gdy delegacja polska dołączyła do nich dopiero 15 stycznia 1919 r.¹⁹

Przedstawiciele Rady Narodowej Księstwa
Cieszyńskiego i Zemskego národnego výboru
zawarli 5 listopada w Orłowej umowę o

podziale Śląska Cieszyńskiego. Została ona oparta na zasadzie etnicznej – władzę nad powiatem bielskim i cieszyńskim powierzono stronie polskiej, Czesi przejęli kontrolę nad powiatem frydeckim.

Na posiedzeniu praskiego rządu, które odbyło się 2 stycznia 1919 r., liczbę Polaków w Czechosłowacji szacowano na 423–566 tys., co wskazuje na to, że zakładano włączenie Cieszyńskiego, Spiszu i Orawy w granice I Republiki. Decyzja o ataku została podjęta przez Masaryka po rozmowie ze sposobiącym się do wyjazdu do Paryża Kramařem 15 stycznia 1919 r. Dwa dni później prezydent przekonywał ministrów do akceptacji planu, informując o braku sprzeciwu Francji na zajęcie Śląska Cieszyńskiego i rzekomym łamaniu przez Polskę postanowień umowy z 5 listopada. Tekst noty do rządu RP i państw ententy zawierającej uzasadnienie agresji został opracowany na posiedzeniu rządu ČSR 21 stycznia, dzień po wydaniu rozkazu o uderzeniu na wojska polskie, które zaplanowano na 23 stycznia²⁰.

Liczebność wojsk czechosłowackich dowodzonych przez ppłk. Josefa Šnejdárka szacowano w kolejnych dniach konfliktu na 7–16 tys., podczas gdy oddziałów polskich (na ich czele stał płk Franciszek Ksawery Latinik) – na 1,7–3 tys.²¹ Atak był zaskoczeniem dla premiera Ignacego Paderewskiego, który żądał od MSZ Republiki Czechosłowackiej

„precyzyjnych informacji na temat przyczyn wrogiego stanowiska oddziałów czechosłowackich”²².

Mimo zacieklego oporu wojska polskie zostały zmuszone do wycofania się za linię Wisły. Liczne były przypadki mordowania polskich jeńców i dobijania rannych, wojska czechosłowackie stosowały też terror wobec ludności cywilnej²³. Wśród trzystu internowanych znaleźli się głównie nauczyciele, księża i górnicy. Strona polska odpowiedziała internowaniem działaczy czeskich.

Czeska ofensywa została powstrzymana po bitwie pod Skoczowem, stoczonej od 28 do 30 stycznia 1919 r. Zawieszenie broni zawarto 30 stycznia i przedłużono następnego dnia o kolejną dobę. Formalna umowa o rozejmie została podpisana przez dowódców walczących stron 3 lutego – miała obowiązywać do 11 lutego i ulec automatycznemu przedłużeniu o tydzień, jeśli któraś ze stron nie zdecydowałaby się na jej wypowiedzenie²⁴.

Polskie gimnazjum w Orłowej. Ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego

W cieniu rozmów paryskich

Rozmowy na temat konfliktu prowadzono również w Paryżu. Rada Najwyższa ententy uzgodniła 29 stycznia skład Komisji Międzysojuszniczej, mającej rozstrzygnąć spór. Tego samego dnia Dmowski przedstawił stanowisko Polski, postulując wycofanie wojsk czechosłowackich za linię z 5 listopada do czasu podjęcia przez konferencję ostatecznej decyzji w sprawie przebiegu granicy. Postanowiono również oddelegować do Cieszyna specjalną komisję aliancką mającą nadzorować porządek. Czesi początkowo nie godzili się na ponowne uznanie linii wyznaczonej w umowie listopadowej, jednak już 1 lutego przywódcy zwycięskich mocarstw oraz Dmowski podpisali „Umowę w sprawie Śląska Cieszyńskiego”. Dwa dni później złożył pod nią podpis Beneš. Dokument przewidywał funkcjonowanie administracji lokalnej zgodnie z zapisami umowy z 5 listopada oraz wzajemną gwarancję przestrzegania praw mniejszości. Po stronie czeskiej pozostało Zagłębie Karwińskie i Bogumin, choć zastrzeżono, że „w razie potrzeby” władze ČSR zapewnią dostawy węgla do Polski.

O prawdziwych intencjach Masaryka świadczył jego list do Beneša, w którym pisał do zaufanego współpracownika, że „Polakom nie zaszkodziłoby bicie”. Beneš tymczasem otrzymał zapewnienie koalicji, że granice I Republiki w części czeskiej mają się pokrywać

z historycznymi granicami Czech, Moraw
i Śląska Austriackiego.

Powyższe uzgodnienia były dla Czechów korzystne, jednak nie zamierzali oni honorować postanowień umowy paryskiej, o czym świadczył brak zgody na wznowienie działalności polskiej administracji na terenach przez nich kontrolowanych. Nie wykazywała także stanowczości działająca w Cieszynie Komisja Kontrolująca, która nie nakazała Czechom wycofania wojsk za linię z 5 listopada. Tymczasem winą za zwłokę we wprowadzaniu w życie postanowień z 3 lutego Masaryk obciążył komisję, pozostającą wszakże pod wpływem ppłk. Šnejdárka. Dopiero 25 lutego zawarto, zaakceptowane przez KK, porozumienie o wycofaniu wojsk. Po stronie polskiej miały pozostać Cieszyn, Trzyniec, Jabłonków i Frysztat, a Bogumin i Zagłębie Karwińskie zostały przekazane Czechom²⁵.

Działania Pragi podejmowane w styczniu i lutym spotkały się z ostrą reakcją polskich polityków i dyplomatów. Piłsudski 10 lutego w przemówieniu na otwarciu Sejmu Ustawodawczego stwierdził:

„Nie oddamy ani piędzi ziemi polskiej i nie pozwolimy, by uszczuplano nasze granice, do których mamy prawo.”²⁶

Wkrótce potem Naczelnik Państwa oskarżył Czechów o wiarołomność, uznając

„ten nieoczekiwany napad [23 stycznia 1919 r.] za niedającą się skwalifikować zdradę ze strony czeskiej”,
przez co „nienawiść do Czechów jest silniejszą niż do Niemców”.²⁷

Protestowali również przedstawiciele poszczególnych ugrupowań politycznych: Paderewski, Ignacy Daszyński (Polska Partia Socjalistyczna) i Wincenty Witos (Polskie Stronnictwo Ludowe „Piast”), a w polskiej prasie określono umowę z 3 lutego mianem „nowej Targowicy”²⁸.

Zwłoki żołnierzy polskich poległych w bitwie pod Olbrachcicami. Ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego

Rada Najwyższa powołała 5 lutego Komisję do Spraw Czechosłowackich, a tydzień później Komisję do Spraw Polskich. Sytuacja nie ulegała jednak poprawie – Czesi blokowali dostawy węgla z Karwiny, oferując ustępstwa na Śląsku Cieszyńskim w zamian za rekompensatę na Górnym Śląsku. Strona polska 28 lutego przedstawiła postulat przyłączenia do Rzeczypospolitej „całej polskiej części Śląska Cieszyńskiego” (a więc bez powiatu frydeckiego) oraz Spiszu, Orawy i Czadeckiego²⁹. Podstawą podziału miała być zasada etniczna.

Oficjalne rozstrzygnięcia Rada Ambasadorów w Paryżu ogłosiła 28 lipca 1920 r. Beneš już wcześniej otrzymał od mocarstw zapewnienie, że podjęta decyzja będzie korzystna dla Pragi – i faktycznie taka była. Polska straciła część Cieszyna (na zachodnim brzegu Olzy), Frysztat, Trzyniec, Jabłonków...

Plebiscyt, którego nie było

Nieustanne napięcia groziły wznowieniem działań zbrojnych; m.in. 23/24 lutego miała miejsce nieudana próba ponownego ataku czeskiego na całym froncie cieszyńskim. Spierające się strony zarzucały sobie nawzajem brak dobrej woli rozwiązania konfliktu. Na jego przebieg negatywnie wpływała postawa mocarstw, zwłaszcza Francji, faworyzującej ČSR i uznającej za najważniejszą argumentację ekonomiczną, na którą powoływała się Praga. Do zwiększenia chaosu przyczyniała się również duża liczba organów kolegialnych z nakładającymi się kompetencjami. Coraz częściej pojawiała się propozycja przeprowadzenia plebiscytu, akceptowana przez Polaków, Czechów i Niemców, przekonanych o zwycięstwie własnych racji³⁰. Wydaje się, że ze względu na ignorowanie przez ententę polskich postulatów opartych na analizie składu narodowościowego ludności Śląska Cieszyńskiego, plebiscyt byłby dobrą formą rozstrzygnięcia sporu granicznego. Przede wszystkim byłby suwerenną decyzją miejscowej ludności, najbardziej zainteresowanej zakończeniem ciągłej wymiany not, protestów i memorandumów. Pojawiały się głosy odmienne – za zbrojnym rozstrzygnięciem sporu opowiadał się np. płk Latinik.

Nie przeszkodziło to w osiągnięciu pewnego zbliżenia między Polską a Czechosłowacją – 28 maja 1919 r. doszło do nawiązania oficjalnych stosunków dyplomatycznych. Fiaskiem zakończyły się jednak dwustronne rozmowy w Krakowie, prowadzone w ostatniej dekadzie lipca, w czasie których delegacja czechosłowacka odrzuciła ideę plebiscytu, nie przedstawiając żadnej kontrpropozycji. Dalsze negocjacje toczyły się w Paryżu, gdzie Rada Najwyższa podjęła we wrześniu decyzję o przeprowadzeniu plebiscytu nie tylko na Śląsku Cieszyńskim, lecz również w części Spiszu i Orawy. Głosowanie miało się odbyć w ciągu trzech miesięcy od podjęcia decyzji o jego przeprowadzeniu.

Atmosfera w relacjach na linii Warszawa – Praga systematycznie pogarszała się ze względu na wojnę polsko-bolszewicką. W kwietniu 1920 r. nasiliła się trwająca od jesieni poprzedniego roku akcja blokowania przez czeskich kolejarzy tranzytu do Polski materiałów wojennych z Włoch i Francji – na przełomie maja i czerwca przez Morawy nie dotarł do Polski żaden transport³¹. Już w drugiej połowie marca Czesi zaczęli gromadzić na granicy z Polską znaczne siły, wykorzystując do tego jako pretekst zagrożenie skutkami puczu Wolfganga Kappa w Berlinie. Pogłoski o możliwości wybuchu konfliktu zbrojnego między Polską a I Republiką sprawiły, że marsz. Foch groził wycofaniem francuskich misji wojskowych z obu państw³². Skutecznym instrumentem szykanowania Polaków przez administrację czeską stały się tzw. sądy robotnicze, decydujące o przyjmowaniu górników do pracy.

W zaistniałej sytuacji 4 maja Konferencja Ambasadorów zdecydowała o zawieszeniu wykonania plebiscytu na dwa miesiące, a 5 czerwca postanowiła przeprowadzić arbitraż pod przewodnictwem króla Belgii Alberta. Ostatecznie jednak, wobec braku zgody parlamentu ČSR, do arbitrażu nie doszło³³. 10 lipca skłoniono przebywającego w Spa premiera Władysława Grabskiego do podpisania „Umowy z Głównymi Mocarstwami Sprzymierzonymi i Stowarzyszonymi”, co było jednoznaczne ze zgodą na to, by ostateczną decyzję w kwestii cieszyńskiej podjęła Rada Najwyższa ententy. Zgoda Polski została uzależniona od zagwarantowania przez ČSR neutralności w wojnie polsko-bolszewickiej i przepuszczenia transportów wojskowych.

Uchodźcy z Zaolzia składają wieniec na Grobie Nieznanego Żołnierza w Zawierciu. Ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego

Oficjalne rozstrzygnięcia Rada Ambasadorów w Paryżu ogłosiła 28 lipca 1920 r. Beneš już wcześniej otrzymał od mocarstw zapewnienie, że podjęta decyzja będzie korzystna dla Pragi – i faktycznie taka była. Polska straciła część Cieszyna (na zachodnim brzegu Olzy), Frysztat, Trzyniec, Jabłonków. Czechosłowacji przypadł również obszar na wschód od Trzyńca i Jabłonkowa (do zachodniej granicy powiatu bielskiego) oraz południowa część linii kolejowej między Cieszynem a Przełęczą Jabłonkowską. W granicach Rzeczypospolitej znalazły się północno-wschodnia Orawa i północno-zachodni Spisz. Ogólnie Polsce przypadły 1002 z 2220 km kw. i 142 z 435 tys. ludności Śląska Cieszyńskiego. ČSR otrzymała okręg przemysłowy i 100 tys. ludności polskiej. Na Spiszu i Orawie 27 wsi z 30 tys. ludności mocarstwa przyznały Polsce, a pod władzą Pragi znalazły się 44 wsie zamieszkiwane przez 40 tys. osób³⁴.

Decyzja z 28 lipca, podjęta w momencie największego zagrożenia dla niepodległości dopiero co odrodzonej Polski, została zdecydowanie negatywnie oceniona przez polską dyplomację i opinię publiczną. Paderewski, jako delegat polski, układ co prawda podpisał, ale jednocześnie uznał, że decyzja światowych potęg

„wykopała pomiędzy dwoma narodami przepaść, której nic wypełnić nie zdoła”.³⁵

Wniosek ten był trafny, o czym świadczy kształt relacji polsko-czechosłowackich w całym okresie

międzywojennym.

Tekst pochodzi z numeru 5/2019 „Biuletynu IPN”

¹ W tzw. pro memoria Dmowski przedstawił stanowisko w sprawie wszystkich granic odrodzonej Rzeczypospolitej. Zob. *Akty i dokumenty dotyczące sprawy granic Polski na konferencji pokojowej w Paryżu*, cz. 1, Paryż 1920, s. 11-19.

² *Ibidem*, s. 57-59.

³ F. Szymiczek, *Walka o Śląsk Cieszyński w latach 1914-1920*, Katowice 1938, s. 10-21.

⁴ K. Matusiak, *Walki o Ziemię Cieszyńską w latach 1914-1920. Pamiętniki*, Cieszyn 1930, s. 94.

⁵ M.K. Kamiński, *Geneza czeskiego najazdu na Śląsk Cieszyński w styczniu 1919 r.*, „Wiadomości Historyczne” 1996, nr 5, s. 257.

⁶ *Archiwum polityczne Ignacego Paderewskiego* (dalej: APIP), t. 2: 1919-1921, oprac. W. Stankiewicz, A. Piber, Wrocław 1974, s. 16; A. Giza, *Stosunki polsko-czeskie 1795-1920*, Szczecin 1995, s. 153.

⁷ M.K. Kamiński, *Geneza czeskiego...*, s. 258-259.

⁸ M.K. Kamiński, M.J. Zacharias, *Polityka zagraniczna Rzeczypospolitej Polskiej 1918-1939*, Warszawa 1998, s. 26.

⁹ A. Giza, *Stosunki polsko-czeskie...*, s. 157.

¹⁰ Tekst umowy: *Akty i dokumenty...*, cz. 4, Paryż 1926, s. 7-15. Tego samego dnia powstała Rada Narodowa Górnej Orawy, która opowiedziała się za włączeniem polskich wsi w granice RP. Na Orawę i Spisz wkroczyły również polskie patrole, wkrótce wycofane do walki o granicę wschodnią. E. Orlof, *Polska działalność polityczna, dyplomatyczna i kulturalna w Słowacji w latach 1919-1937*, Rzeszów 1984, s. 31-35.

¹¹ K. Matusiak, *Walki o Ziemię...*, s. 150, 187-189.

¹² M. Wanatowicz, *Historia społeczno-polityczna Górnego Śląska i Śląska Cieszyńskiego w latach 1918-1945*, Katowice 1994, s. 16.

¹³ M.K. Kamiński, *Początki polsko-czeskiego konfliktu po pierwszej wojnie światowej*, „Kwartalnik Historyczny” 2000, nr 1, s. 67.

¹⁴ L. Wasilewski, *Józef Piłsudski jakim go znałem*, Warszawa 1935, s. 159.

- ¹⁵ M.K. Kamiński, *Początki polsko-czeskiego...*, s. 73.
- ¹⁶ Praga całkowicie ignorowała rząd Jędrzeja Moraczewskiego, informując państwa ententy o braku możliwości nawiązania współpracy ze stroną polską z powodu braku reprezentatywnego ośrodka politycznego. M.K. Kamiński, *Geneza czeskiego...*, s. 260-261.
- ¹⁷ F.K. Latinik, *Walka o Śląsk Cieszyński w r. 1919*, Cieszyn 1934, s. 4.
- ¹⁸ M.K. Kamiński, *Początki polsko-czeskiego...*, s. 70, 83-84.
- ¹⁹ A. Szklarska-Lohmannowa, *Polsko-czechosłowackie stosunki dyplomatyczne w latach 1918-1925*, Warszawa 1967, s. 18.
- ²⁰ M.K. Kamiński, *Polityczne aspekty czeskiego najazdu na Śląsk Cieszyński w styczniu 1919 roku*, „Prace Komisji Środkowoeuropejskiej” 1994, s. 109-124.
- ²¹ S. Pilarski, *Zarys stosunków polsko-czechosłowackich 1918-1933*, Toruń 2008, s. 33.
- ²² Cyt. za: M.K. Kamiński, *Początki polsko-czeskiego...*, s. 86.
- ²³ F. Szymiczek, *Walka o...*, s. 77. Powyższy opis wydarzeń potwierdza też relacja Matusiaka, według którego w Stonawie zginęły 24 osoby, a w Olbrachcicach - 6. Zob. K. Matusiak, *Walki o Ziemię...*, s. 211-215.
- ²⁴ M.K. Kamiński, *Początki polsko-czeskiego...*, s. 84-85.
- ²⁵ M.K. Kamiński, *Konflikt polsko-czeski 1918-1921*, Warszawa 2002, s. 44-49, 53-75.
- ²⁶ *Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918-1939*, t. 1: 1918-1932, red. T. Jędruszczak, M. Nowak-Kielbikowa, Warszawa 1989, s. 29-31.
- ²⁷ J. Piłsudski, *Pisma zbiorowe*. Wydanie prac dotychczas drukiem ogłoszonych, t. 10, Warszawa 1938, s. 177-178.
- ²⁸ M. Wanatowicz, *Kwestia cieszyńska na forum Sejmu Ustawodawczego Rzeczypospolitej Polskiej (1919-1922)*, [w:] *Z najnowszych dziejów Śląska Cieszyńskiego*, red. M. Wanatowicz, Katowice 1992, s. 50-64; A. Giza, *Stosunki polsko-czeskie...*, s. 168.
- ²⁹ M.K. Kamiński, *Konflikt...*, s. 94-100.
- ³⁰ J. Meissner, *Problem plebiscytu w czechosłowacko-polskim sporze terytorialnym na Śląsku Cieszyńskim w 1919 r.*, „Studia Śląskie. Seria Nowa” 1977, s. 59-84.
- ³¹ V. Olivová, *Polityka Czechosłowacji wobec Polski podczas wojny polsko-radzieckiej 1920 roku*, „Studia z Dziejów ZSRR i Europy Środkowej” 1966, s. 206-227.
- ³² T. Schramm, *Francuskie misje wojskowe w państwach Europy Środkowej 1919-1938*, Poznań 1987, s. 149.

³³ A. Szklarska-Lohmannowa, *Polsko-czechosłowackie...*, s. 62-64.

³⁴ H. Batowski, *Terytorium państwowe Czechosłowacji (Fakty i cyfry z geografii politycznej 1918-1949)*, „Przegląd Zachodni” 1950, nr 5/6, s. 452-462.

³⁵ APIP, t. 2, s. 431-433.

COFNIJ SIĘ